

ПОЛИТИЧКА ТЕОЛОГИЈА АМЕРИКАНИЗМА: ФЕНОМЕНОЛОГИЈА ЈЕДНЕ ФАРСИЧНЕ „БЛАГОВЕСТИ”

Загонетност апсолутног Запада

Амерички месијанизам, Европљанима често комичан и гротескни, несумњиво је заснован на изврнутој есхатолошкој перспективи или чак пародији истинске хришћанске есхатологије. Стога је присуство „апокалиптичких” мотива тако снажно наглашено у свим производима америчке религиозности, али и у производима америчке масовне културе. Занимљиво је, при том, да су Американци истовремено велики историјски оптимисти, чврсто уверени у неминовност непрестаног прогреса. Сада је очигледно и зашто. „Happy end” је нешто што се, у америчком случају, већ догодило. Апокалиптички сценарио ће се свакако догодити, али само „Старом” и „од Бога проклетом” свету

Пише: Борис Над

Америка није само континент који, мање или више случајно, заузима место на крајњем западу на мапама света, већ је, истовремено, по самој логици ствари, и Запад у смислу метагеографском. Можемо чак рећи — Запад у метафизичком и апсолутном значењу тог појма. Америка је апсолутни Запад. Она је и неоспорни лидер и центар западног

света (западне цивилизације) и у односу на њу све друге западне земље само су њене другоразредне испоставе и филјале, укључујући и њену европску провинцију (Европску Унију), чврсто интегрисану у „трансатлантске структуре” (НАТО). Још и више: Америка претендује да постане парадигма, универзални модел, обавезујући за читаво човечанство. Тако, попут бакље у високо подигнутој руци Кипа Слободе, још увек тајанствена суштина ове земље стварно зрачи широм планете, Земљиног шара, обасјавајући различите народе и континенте, као неко ново и непознато зрачење. Заиста, Америка „пружа руке ка читавом човечанству” и нуди му своју есхатологију, своју месијанску објаву, своју „Благовест”.

„НОВИ ЈЕРУСАЛИМ”

Али, није увек било тако. Некадашња европска колонија, једно сасвим маргинално „острво” којем је, колико до јуче, претило да се „утопи у мору”, од пре неког времена почиње да игра све самосвеснију улогу. Тужна је истина да је Европа, у међувремену, потчињавајући се Америци, изгубила не само своју културну самосвојност, него чак и сваку идеју о себи. Морамо се, пред тим, запитати како је то уопште могуће? У самом почетку Америка се није суштински разликовала од било које друге европске колоније, и ништа се слично није одиграло са Бразилом, Канадом или Аустралијом, на пример.

Покушаћемо да, у тексту који следи, пратимо нит оних идеја које су од Америке начиниле истински стожер једне месијанске и, по свом карактеру, тоталитарне идеологије, идеологије чврсто укорене у америчком менталитету. Свесни смо, при том, да тиме ова тема није ни издалека исцрпљена и да тек захтева темељитија истраживања, која ће предмет захватити у свој његовој дубини, у његовим разноврсним, па чак и међусобно противуречним аспектима — аспектима географско-сакралним, идеолошким, дубинско-психолошким, конспиролошким... и, надасве, религијским. Јер, прави корени американизма су религијски. Џорџ Вашингтон је први поистоветио Америку са

хришћанским, постапокалиптичким „Новим Јерусалимом”. Тиме је, уједно, по први пут јасно изречена идеја да је америчка заједница — нација, држава или нека нова црква? — неким дубоким јазом одељена од Европе, па и од „остатка света”. Видећемо да то није неко ново политичко искуство (демократија). Роба коју Америка нуди својим клијентима је једна нарочита есхатологија.

„ВУК И ЈАГЊЕ, ЈЕДНО ПОРЕД ДРУГОГ”

С тим је у вези једна важна примедба. Томас Молнар, у својој *Американологији*, скреће нам пажњу на Нибурово запажање према којем, после силаска с брода или из авиона, дошљаци у Америку доживљавају потпуну промену менталитета, замишљајући да су за собом оставили „не само своју земљу порекла већ и сам источни грех, са свим његовим последицама (ратови, глад, оскудице)”.

Свест о америчкој посебности, бар за протекла два века, није била страна како европским тако ни америчким политичарима и интелектуалцима. Појам „Запада”, који је створен у Америци на почетку XIX столећа требало је да јасно потврди ову различитост, дефинитивно одвајајући Америку од Европе, у културном, политичком, и сваком другом смислу. (Првобитно „Запад”, као синоним за „Нови свет”, није укључивао Европу или само њен западни део у јединствену целину са Америком. Потом, током XX века, присуствујемо нечем уистину запањујућем: „Запад” почиње да се шири брзином метастазе, прождирући стално нова и нова пространства, и бацајући једну тешку сенку на остатак планете.)

Почетком прошлог века, амерички председник Џеферсон говорио је о „одвојеној, америчкој хемисфери”, у којој ће, како је предвиђао, „вук и јагње живети у миру, једно поред другог” (а што, наравно, никад неће бити могуће у Европи или неком другом делу света). Управо од овог америчког председника можемо следити јасно формулисане оне политичке идеје које ће се, било у својој религиозној форми, било у свом лаицизираном облику, непрекидно јављати кроз читаву америчку политичку историју. (Сасвим прецизно, ове идеје почивају у ствари на религиозној основи, да би се затим, током двестогодишње историје, све чешће појављивале у свом упрошћеном, лаицизираном виду).

ПОТПУНО И „ИСТИНСКО ЗАСТРАЊИВАЊЕ”

Реч је о идеји да Америка отелотворава савршено друштво, неку врсту реализоване и постварене утопије, на основу чега Американцима, као новом „изабраном народу”, припада привилеговано место и значај. Све док остали буду истрајавали у својим „настраностима”, Америка ће бити принуђена да их на сваки начин мења, извршавајући своју тобожњу мисију.

Постојање других народа, њихових традиција и култура, у том случају, за Америку има значење инцидента. Попут Вудроа Вилсона, многи међу америчким политичким вођама сматрали су да ће, пре или касније, читав свет сасвим добровољно прихватити америчка решења и њено друштвено устројство; уколико се то не деси, међутим, било би сасвим оправдано применити силу.

С друге стране, ово је за многе мислиоце био разлог да у америчкој цивилизацији препознају поједине патолошке црте или чак потпуно и „истинско застрањивање” (Т. Молнар). Какво год предубеђење имали о њеној култури и наслеђу, оваквом начину мишљења морамо признати непобитну заснованост. Заиста, постоји ли било шта у Америци што, по свом карактеру, није екстремно, карикатурално или гротескно?

Историчари нас подсећају да су „оци оснивачи” Америке били пуританци, као и да су многе друге екстремне протестантске секте, убрзо по открићу Америке, као магнетом биле привучене на крајњи Запад, тражећи уточиште на „Новом континенту”.

Свима њима било је заједничко проповедање екстремног морализма и радикалне демократије, али само у оквирима уских, строго одвојених заједница „посвећених”. Макс Вебер указује да је калвинизму у Енглеској успело да прво дубоко промени традиционални систем привређивања, а потом и да сруши или суштински измени традиционалну монархију.

БОЖЈИ ГРАД НА ЗЕМЉИ

Али, калвинизам је представљао пре нову религију него једну од многобројних хришћанских заједница или секти. У основи Калвиновог учења била је идеја о предодређености за спасење — оно је припадало малобројној шачици „изабрани” — и, на другој страни, „вечно проклетство” и страдање, намењено презреној маси „људи света”.

Пуританизам је стога у потпуности искључивао милосрђе („Божју осуду” ни на који начин

није било могуће изменити), доносећи „изабранима” осећање посвемашње изолованости, често и непријатељства према осталом човечанству. Крајњи циљ ове револуционарне и „у самој својој основи нихилистичке идеологије” (И. Шафаревич) било је, међутим, успостављање савршеног друштва, грађеног „на новим основама”, по примеру нове градње Јерусалимског храма.

Од посебног је значаја чињеница да за пуританце појам нације није имао никакву важност и да су се пуританци, чак и у властитој отаџбини, осећали као емигранти, односећи се непријатељски према свакој историјској традицији: „Омиљени лик њихове литературе”, уочава Шафаревич, „јесте странац, избеглица, ходочасник”.

Ипак, захваљујући у првом реду пуританском наслеђу, као и политичким традицијама које су из њега проистекле, у Америци је за релативно кратко време успело да се развије друштво које се у потпуности еманциповало од европске традиције и које због тога, за дуги низ година, није престајало да изазива европску радозналост.

Подвучимо, међутим, још једном: радикални циљ пуританске идеологије — успостављање Божјег Града, „Небеског Јерусалима” на земљи — пре је мистичан него чисто рационалан, и могуће га је разумети тек у оквирима неопротестантске политичке теологије американизма, премда управо та чињеница, очигледно, стоји у чудној контрадикцији с „хоризонталношћу” и крајњим прагматизмом америчког друштва. И када је сам Вашингтон изјавио: „Сједињене Државе су Нови Јерусалим, Божјим Промислом предодређене, итд.”, није то била никаква испразна стилска фигура ни пука реторичка конвенционалност. Била је то јасна и прецизна формулација политичке мисије Америке, есхатолошке по својој садржини, једна врста месијанске објаве. И баш је та идеја „Новог Јерусалима” (и, ништа мање, нејасне есхатолошке наде коју је она будила) покретала шарене поворке верника ове нове религије ка новој „Обећаној земљи”, ка „Новом Ханану”, на тако чудесан начин изроњеном из мора, ка оној „митској Америци” у чијој изненадној појави на хоризонту европске и светске историје заиста има нешто дубоко загонетно.

БУЈИЦЕ КРВИ „ПРОКЛЕТИХ”

Али, постоји једна још значајнија противуречност у тој вери у ново „Златно доба” зачето на тлу Америке. Вери неприхватљивој једном хришћанину јер, као што је то добро познато, у есхатолошкој драми Другог доласка Христовог, силазак „Града Господњег” не претходи него, напротив, услеђује појави Антихриста и самом Крају света. Штавише, управо је Антихрист тај који обећава лажно „Златно доба”, мимо (или пре) Другог доласка.

Нема сумње, дакле, реч је о „изврнутој” есхатолошкој перспективи или чак о пародији истинске (хришћанске) есхатологије. Тако је, уопште узев, присуство „апокалиптичких” мотива веома снажно наглашено у свим видовима америчке религиозности, и не само у њима, већ и у производима америчке масовне културе (књижевност, филм, итд.). Занимљиво је при том да су Американци у исто време историјски оптимисти, чврсто уверени у неминовност сталног прогреса. Сада нам је очигледно и зашто. „Нарру енд” — то је нешто што се, у америчком случају, већ догодило. Апокалиптички сценарио — оне бујице крви „проклетих” које с толико зле страсти описују телевизијски проповедници — догодиће се, али само Старом и од Бога већ осуђеном, „проклетом” свету. Не и „Новој земљи” Откровења Светог Јована Богослова, Америци која шири своју лажну месијанску објаву, своју фарсичну „Благовест”. Другим речима, Америка се већ налази с оне стране Апокалипсе, дубоко уроњена у благостање Новог миленијума, новог „Златног доба”, или „Ере Водолије”, с оне стране Времена и Историје (благостања схваћеног такође на пародичан начин, као материјално благостање Америке, што је још један, директан, „доказ” истинитости нове вере). Тако се њена мисија састоји управо у томе да ову поруку о Крају Времена пренесе, саопшти остатку човечанства. На чисто политичком плану, то значи бригу о извозу сопственог, „спасоносног” политичког модела. Не чуди нас, најзад, ни то што Америка, иначе „прогресивна и човекољубива”, поседује и своје друго лице, свој злокобни аспект — лице саме Апокалипсе, намењено онима који одбацују њено „Јеванђеље”. То је лице оног „Милосрдног Анђела” који је с јаросним гневом разарао Србију, и не само њу. У ствари, реч је о акту милосрђа, јер ван америчког „Јеванђеља” нема спасења.

„ДОБРА АМЕРИКА” — „ЛОША ЕВРОПА”

Идеја председника Џеферсона о одвојеној хемисфери хронолошки је прва у низу политичких идеја, погледа и доктрина који су настојали да пуританске представе о „доброј” и „некорумпираној” Америци (на супрот у грех утонулој и исквареној Европи) преточе у политичку реалност. Монроова доктрина забрањивала је мешање било које европске силе у „америчку” хемисферу, али овде, према мишљењу једног од високих државних функционера из епохе председника Вилсона, сувереност осталих држава на америчком континенту представља „случајност” и за САД нема никакав оперативни значај.

Пошто се ова забрана темељи на моралној, вредносној оцени, односно на потреби да се „добра Америка” заштити од потенцијално лоших утицаја из Европе који би у будућности могли да је угрозе — подразумева се да сличан захтев не би имао никакво ваљано утемељење уколико би га, са своје стране, изнели Европљани или Азијати, у намери да своје сфере заштите од америчког мешања (Америка је, како то стално понављају њени емисари, не само „најдемократскија”, већ и „најморалнија” светска сила).

Ово су уједно претпоставке на којима се заснивају обе, наизглед непомирљиве крајности америчке спољне политике, како „изолационизам” тако и агресивни „интервенционизам”; први почива на идеји изолације од „исквареног” „остатка света”, други на идеји да се остали народи дословце колонизују, прихватајући америчке моделе и њен начин мишљења, како би Америка најзад престала да осећа своју изузетност. (То је, такође, један од скривених и недеklarисаних циљева тзв. изолационизма. Приметимо и да су ту исту дилему морали да решавају и ништа мање месијански настројени бољшевици, само што се она тада формулисала на нешто другачији начин, као избор између изградње социјализма у једној земљи и „светске револуције” троцкиста.)

„WE ARE A MORAL PEOPLE”

С тим у вези, подсетимо се и на идеју о „Богом показаној судбини Америке” (израз је настао 1845. године). Стимсонова доктрина захтевала је непризнавање „силом изнуђених територијалних промена”. У пракси, она је убрзо довела до погоршавања сукоба широм света, јер су САД узурпирале право да процењују које територијалне промене могу бити признате а које не. Сличне погледе о америчкој посебности, уосталом, делили су и многи други амерички државници, стратеги и политичке вође — готово без изузетка. Списак би могао да се продужава скоро унедоглед.

Уопште, за америчку спољну политику типична је ова, увек морализаторска перспектива („*We are a moral people*”), која се, међутим, на запањујуће лак начин, спаја са крајњим аморализмом кад год се поведе реч о Америци и њеним посебним интересима. Тако је, на пример, још 1948. године, шеф стратешког одељења Стејт Департамента, Џорџ Кенан, предлагао дефинитивно напуштање „нејасних циљева”, као што су „људска права” и пропагирање „либералне демократије”, сматрајући да ће САД ионако ускоро бити приморане да наступају с позиције силе, како би очувале свој „несразмеран, привилегиован положај”. Савршено разумљиво јер: „Бог нас је благословио, попут Новог Израиља!” — то је рефрен који изненађујуће често понављају протестантски пастори, као и политички лидери ове земље. Дакле, „Бог нас је привилеговао као ниједну другу нацију на земљи!” — и, управо због тога, додаће још један идеолог неопротестантизма, „ми имамо право да захтевамо од свих других да се подреде нашој вољи”.

Запажамо најзад још нешто: постојаност те уистину тоталитарне воље, која се не мења у својој жељи за потчињавањем, и коју не ограничава ништа друго, никакав виши обзир, сем конкретних, фактичких могућности њеног реализовања.

ЕПОХА ГЛОБАЛНЕ АМЕРИКЕ

Следећи, стварно или само декларативно, исте политичке традиције, председник Буш је, у време америчке интервенције у Персијском заливу, заузимао позу и реторику проповедника и моралног учитеља, упућујући поруке које Европљанима могу да звуче једино смешно или гротескно. Тако је, на пример, за председника Буша америчка нација „најпунија љубави”, а њена војна сила надахнута је идејом „тријумфа моралног поретка у свету”.

Баш од времена овог америчког председника, међутим, датира и једна, релативна новина. Први пут званично прокламован, „нови светски поредак” отворио је епоху планетарних амбиција Запада, епоху глобалне Америке, Америке пројектоване до крајњих тачака планете. Наступило је време у коме Запад најзад напушта свој привилеговани забран, устремљујући се ка осталим континентима и, изнад свега, ка самом срцу Евроазије.

Тако, разнородни народи и земље, државе и религије, етноси, људске расе, културе, итд. ... сви они данас стоје пред јединственим избором. Дилема је, међутим, непостојећа, јер иза „новог светског поретка” стоји један моћан покретач: САД, са својом војном силом, средствима економске и политичке принуде, уценама, блокадама, интервенцијама, санкцијама... Треба прихватити, и то сасвим добровољно, лажни месијанизам Америке, њену лажну религију и њено пародично „Јеванђеље”, „Благовест” коју доноси читавом човечанству, како би га, наводно, увела у ново „Златно доба”. Прихватити, јер нам то налаже сам „здрав разум”, с пуном свешћу да није реч само о спољашној промени, о пукој промени у стилу одевања или „начину живота”.

Американизовати се, то значи подредити се једном лажном месијанском центру, мењајући саме структуре мисли и бића. Американизовати се, то значи одустати од саме

европске идеје и од посебне европске — дакле, аутентичне — судбине. Али, да ли је то заиста пут који води право у рајско благостање новог „Златног доба”? Или, напротив, ка правом испуњењу новозаветних апокалиптичних пророчанстава, с којим ће се, у најскорије време, суочити целокупно човечанство? Многи знакови и догађаји — они који су се већ одиграли и они који ће се тек одиграти — говоре да је у питању ово последње.

<